

El valor del present a l'escola

Vicenç Arnaiz Sancho

Psicòleg. Menorca.

(Rebut 2020-09-03 / Acceptat 2020 -10-20)

Abans de començar vull fer un reconeixement agraït als molts infants, a les moltes famílies i als nombrosos docents que estan fent d'aquesta pandèmia una oportunitat per créixer interiorment, esdevenir més bones persones i innovar a l'escola per oferir un servei de col·lectiu de qualitat.

Moltes de les coses que exposaré les he après escoltant-los.

Descrèdit del present i incapacitat de l'administració educativa

A la memòria viscuda no trobaríem un present més desacreditat que el que ara vivim. Col·lectivament sospirem per deixar-lo enrere com un mal somni. Ara que tot s'atura, acostumats a un món accelerat, curiosament sentim fatiga perquè no trobam la porta per sortir del present.

Parafraçant a la periodista Olga Pereda, diré que de març a setembre la cura dels infants va deixar de ser una qüestió d'estat per quedar reduït a un problema privat de cada família.

Les escoles han reobert a mitjans de setembre i tanmateix s'ha posat en evidència l'escassa capacitat de les administracions educatives per posar en marxa plans o programes per cuidar la qualitat educativa en els centres. Les administracions educatives s'han limitat a transmetre instruccions sanitàries no sempre prou a hora ni suficientment explicades. També és cert que han augmentat en diferents graus les dotacions pressupostàries que tant havien retallat els darrers 10 anys.

Les administracions educatives no han estat capaces de parlar amb llenguatge pedagògic.

Tancaren els serveis de formació de professorat just en el moment en què les mestres i els centres estaven obligats a encarar l'educació en línia trobant-se en mig d'un escenari educatiu insòlit. Tant els costava plantejar criteris, estratègies, model de tutoria per l'ensenyament en línia. L'administració educativa segueix lluny de la realitat educativa i força incapaç d'empatitzar amb el que succeeix en els centres. Algú dubtava de per què el sistema educatiu d'aquest país no ha entrat encara en el segle XXI?

Les administracions educatives van refugiar-se en el "que es salvi qui pugui" i han deixat que el professorat i les famílies se'n surtin com puguin.

Les administracions han carregat a l'esquena del professorat i dels equips directius la responsabilitat de la protecció educativa primer en temps de confinament i després

que cada centre resolgui com interrompre les inèrcies de funcionament i d'improvisar-ne unes altres que s'ajustessin als criteris sanitaris redactats sense més explicacions.

Com s'ho han fet els centres?

En aquesta dinàmica de reobertura trenada per les administracions educatives amb unes fases de silenci exasperant i d'altres d'urgències imposades, cada centre es va organitzar com va poder per acollir els infants després de mesos de tancament.

Alguns centres han fet una autèntica anàlisi col·lectiva i han pres les decisions clarament compartides per tot el claustre. A altres ha estat exclusivament l'equip directiu qui ha decidit com s'ha de fer sense més participació, traduint les instruccions sanitàries en decisions organitzatives que comunicaven al professorat del centre.

Pocs han estat els centres que han treballat enxarxats amb altres centres compartint idees, alternatives, oportunitats... que optimitzessin les anàlisis i enriquessin la pluralitat d'alternatives a considerar. No ho feien abans i tampoc ara ho perceben com una oportunitat. Aquesta dinàmica d'escassa col·laboració entre centres es tradueix també en una inèrcia en la qual el professorat d'altres centres propers són recíprocament invisibles.

Per més que el confinament va recordar tant el paper essencial de les famílies en l'educació dels infants com la necessitat d'una estreta col·laboració escola-família, la majoria de centres s'han dirigit a les famílies com simples usuaris d'un servei amb condicions d'ús sense valorar les oportunitats que obre el diàleg amb les famílies com col·laboradors essencials.

A tutores i a tutors, pressionades per unes instruccions estrictes i no sempre prou explicades, els ha costat trobar com mantenir les relacions de complicitat i acompanyament amb l'alumnat, especialment amb els vulnerables. No totes les unitats bombolles han sabut aprofitar-ho per donar més qualitat a les interaccions com podria ser donar més oportunitats a la conversa.

No totes troben com facilitar dinàmiques de cooperació entre els alumnes que siguin tan enfortidores de l'aprenentatge com, alhora, respectuoses amb els requeriments sanitaris.

Tampoc totes troben com acollir, protegir i acompanyar als més vulnerables. Molts infants en situació de pobresa no troben ara a l'escola la necessària protecció alimentària perquè alguns centres han deixat d'oferir servei de menjador.

La qualitat de l'educació escolar ara és possible

Alguns dels que defensaven la necessitat de viure el present ara somien a tornar a un passat que, depurat per la memòria, els sembla molt atractiu.

Comprendiblement la gent d'escola ens sentim temptats pel rebuig del present. Tanmateix no ens ho podem permetre perquè quedaríem bloquejats i sense poder actuar amb creativitat.

Mestres i famílies han transformat dotzenes de vegades l'escola. En els darrers quasi cent anys, la voluntat i la creativitat de mestres i famílies davant els obstacles els ha permès reaccionar innovant. L'alumnat encara seuria en pupitres si l'escola no s'hagués trobat amb dificultats. Si les mestres haguessin fet sempre només el que els manen també seguiríem als pupitres.

L'educació de qualitat sempre és la millor resposta possible al present de l'infant. L'infant viu aferrat al present i viu el passat com quelcom ja superat. L'escola no estima la tristor però estima l'infant trist perquè sense amor no reconquerirà el bon humor. La bona mestra no estima les preocupacions però fa costat a l'infant preocupat. L'escola no estima la pobresa però valora i escolta les vivències dels infants que hi viuen i les dignifica fent així possible que l'infant pugui assumir-les i llavors transformar-les. Fa més de dos segles que les bones mestres van descobrir que les experiències que viuen els infants són els millors referents per construir aprenentatge. Amagar les seves realitats els anul·la.

A molts serveis d'oncologia infantil, malgrat la magnitud de les circumstàncies, els infants ingressats són atesos en un ambient calmat, optimista, lúdic, amorós, amb rialles freqüents. Es parla de tot amb ells, tot se'ls explica per tal que la desconfiança no pugui fer trencadissa. Saben la manera de parlar de tot generant confiança i espantant les pors. La gravetat de la seva situació sanitària no és un impediment per la creativitat, l'espontaneïtat i la bellesa de les relacions. Al contrari, la resiliència necessària converteix el bon humor, el joc i les tendreses en condicions imprescindibles per poder sortir-ne. Potser ens convindria seure amb els professionals i les famílies d'aquests serveis perquè ens expliquin com s'ho fan.

La literatura educativa està plena de brillants relats d'escoles en entorns i circumstàncies ben adverses.

La necessària col·laboració amb les famílies

El confinament posà en evidència el paper essencial de les famílies en l'educació dels infants. Res del que es proposava l'escola podia arribar a bon port sense la col·laboració de les famílies i no és que aquestes ho tinguessin més fàcil que les mestres.

Potser ara és menys evident però és igualment cert que sense la col·laboració amb les famílies l'escola resta impotent.

Ho han posat en evidència les pràctiques de les comunitats d'aprenentatge convertint escoles cansades i impotents en centres d'èxit.

L'infant quan entra a l'escola no deixa la família del tot a fora. Ignorar la significació i la realitat que l'infant viu a la seva família comporta la desconfiança de l'infant.

La Covid no és un argument per distanciar-se de les famílies sinó justament per col·laborar més que mai.

Hi ha pràctiques innovadores i d'èxit.

Innovar pedagògicament

Innovar pedagògicament vol dir cercar respostes noves a les coses d'avui.

És cert que en temps de pandèmia no es poden fer agrupaments diversos a l'escola. Un cop apresos els hàbits i rutines que exigeix la Covid potser és l'hora de centrar l'atenció en la cura de les relacions entre els infants del grup. La manca de dispersió pot ser una oportunitat per la millora de les competències cooperatives.

La socialització, facilitar la qualitat de les relacions espontànies com a objectiu i com context d'aprenentatge va ser la gran descoberta educativa del segle XX. Des dels anys cinquanta del segle passat en l'esforç metodològic per la millora generalitzada de l'escola s'ha considerat un objectiu preferent trobar estratègies d'organització de l'escola per tal que la relació entre els infants sigui cooperativa, no sols per qüestions d'ètica social, sinó també per a la millora del desenvolupament cognitiu.

L'amistat és, com el llenguatge parlat, ben necessària. Aprendre a ser amic, com construir el llenguatge parlat, requereix bons models i, sovint, ajuda. L'estudi de Havard (Vaillant, McArthur & Bock, 2010) "El desenvolupament dels adults 1938-2020" ha evidenciat que l'amistat és el determinant extern més decisiu per l'equilibri personal. Per què no innovar cercant una generació de bons amics? I de passada posaríem barreres al bullying (Dunn 1997).

L'anàlisi en grup multiplica exponencialment les variables que emergeixen i per tant la pluralitat de referències sobre les quals pensar.

També podríem parlar de les oportunitats de descoberta motriu quan l'infant pertany a un grup. I de llenguatge, de creativitat, i...

Les famílies en són conscients i busquen oportunitats per fer pinya amb altres famílies.

Les mestres ja no són les transmissores de coneixements. Les mestres d'avui tenen cada vegada més formació i més habilitats per gestionar els grups d'alumnes amb dinàmiques cooperatives i dialògiques. Per açò l'escola millora.

Triar els aprenentatges essencials

Juan Carlos Tedesco (Tedesco 2014) afirmava que en moment de crisi cal triar els objectius i continguts essencials, no sigui cosa que ens perdem en el brancatge. Què és essencial enguany? Si tenim clar què és essencial les dificultats organitzatives i les incerteses no ens faran caure en la desorientació. En la fosca i en la boira tenir un punt de llum cap a on dirigir-nos ens garanteix no perdre el nord.

Tedesco proposava sobretot tenir molt en compte la cura de les subjectivitats dels alumnes **(1)** enfortint la confiança dels alumnes en les seves pròpies capacitats, **(2)** construint un projecte de grup perquè, en condicions adverses l'entusiasme pel projecte determina la cohesió del grup, l'organitza i aconsegueix sumar sinergies incloses les dels infants en situacions més vulnerables, **(3)** elaborant un relat col·lectiu que permeti que els infants percebin amb claredat què han fet, com ho han fet, en quin punt del projecte es troben, quines dificultats han tingut i com les han resolt.

Des de la perspectiva de la funció social de l'educació, també cal tenir en compte i donar prioritat a ajudar més als més febles, enfortir les pràctiques més fèrtils des de la perspectiva de la justícia social i el respecte als drets de les persones. Cal tenir en compte que qualsevol de les formes d'exclusió educativa, amb posterioritat comporta exclusió social.

Tenir cura del professorat. Propostes

Del professorat en depèn la qualitat de les relacions amb els infants.

Les vivències del professorat en la seva relació amb els companys tenen força incidència amb les emocions que tenyeixen la seva presència a l'aula.

Recollint bones pràctiques us propòs:

Cuidar relacions internes.

És essencial que l'equip directiu cuidi les relacions internes afavorint la participació del professorat en l'anàlisi de les dificultats i en la tria d'alternatives. La participació democràtica és una condició per la transparència en les relacions entre el professorat. La gestió del centre exigeix ara generar condicions que facilitin les bones relacions, s'afavoreixi la sinceritat en les relacions i es cuidi una dinàmica calmada interna perquè les urgències són niu de tensions. El tracte que rep el professorat i les relacions internes tenen una gran influència en com els adults afrontaran les relacions amb l'alumnat.

Tenir cura de la subjectivitat del professorat.

Els centres s'han de plantejar la cura de l'auto consciència del professorat. Les tensions, el desconcert, la por, les incerteses, les contradiccions, els escenaris desconeguts...

acaben per posar en dificultats el bon humor, l'optimisme, la serenitat i la disponibilitat essencial de cada persona del centre. Són oportuns recursos personals que facilitin al professorat retrobar fàcilment la calma, controlar els temors... canalitzar les emocions. Alguns centres han potenciat entre el professorat recursos del mindfulness.

Reformular algunes estratègies pròpies de la tutoria.

Les tasques de tutoria són essencials en el suport a l'alumnat i a la col·laboració amb les famílies. La pandèmia, el confinament, la semipresencialitat, la reorganització de l'escola, les dificultats sorgides entre l'alumnat, les entrevistes en línia... han posat a prova la capacitat de tutoria perquè les circumstàncies insòlites han bloquejat el recurs a les estratègies que fins llavors havien utilitzat. Tenir trobades formatives amb l'objectiu d'analitzar altres possibilitats, reconèixer dificultats i compartir alternatives està ajudant a part del professorat a fer una adaptació ràpida i exitosa tant a les noves dinàmiques per exercir la tutoria com a les noves problemàtiques a les quals ha de fer front.

Cuidar la resolució de conflictes interns.

En processos difícils i complexos és molt fàcil que sorgeixin conflictes en les relacions. Cal crear moments on la reparació de relacions sigui més fàcil, moments de gaudi relacional, de consciència del procés que s'està fent i de les solucions trobades. Molts centres han incorporat dinàmiques periòdiques de resolució de conflictes

Una oportunitat: enxarxar escoles

Com diuen Mireia Civis i Jordi Longàs (Civis,2018) els reptes i les problemàtiques a les quals fem front des de l'educació són essencialment multivariables, depenen de molts factors.

- La xarxa és una estructura complexa que s'adequa a la necessitat de fer front a realitats complexes perquè permet la mirada multifactorial i multivariable.
- Les xarxes permeten connexions i faciliten reaccions, fan possible compartir coneixements i potencien col·laboracions.
- L'educació exigeix corresponsabilitats entre tots els actors socials. Totes les respostes depenen de la capacitat de compartir entre diferents serveis i professionals.

Quan la realitat ens dificulta el camí i ens proposa reptes imprevistos és una bona ocasió per plantejar-se que la nostra escola participi en xarxes col·laboratives amb altres escoles i altres serveis adreçats a la infància com serveis socials, serveis d'oci, pediatria,...

Així ens serà més fàcil connectar amb bones pràctiques que ens puguin servir de referència, identificar assessoraments que ens puguin il·luminar, conèixer altres alternatives que ens obrin noves portes ...

El present és la nostra oportunitat

Potser ara, que col·lectivament hem percebut la finitud, podem donar profunditat al present fent que no sigui només una passarel·la entre un passat que no tornarà i un futur sense garantia perquè només el podem imaginar.

El més fiable que tenim ara és la nostra capacitat de ser coherents amb l'amor als infants, la nostra expertesa per entendre què necessita cada un d'ells i les nostres competències per al treball en equip perquè si pensam junts pensam més i ens equivocam menys. Amb aquest bagatge en tenim prou per confiar a saber acollir-los amb solvència.

Déu me'n guard que l'escola tornés enrere! Déu me'n guard que l'escola abandoni el seu principi d'equitat i de cura de la justícia social. Els infants d'abans ja no hi cabrien i els d'ara quedarien desprotegits i a la intempèrie.

El present de l'escola marcarà, com sempre ho ha fet, el futur dels infants.

De noltros depenen moltes coses.

Referències bibliogràfiques

Civís, M. i Longàs, J. (2018). *Xarxes de corresponsabilitat socioeducativa: un nou repte per a la governança del sistema educatiu*. A Reptes de l'educació a Catalunya". Barcelona: Fundació Bofill.

Dunn, J. (1997). *Amistades en la primera infancia y comprensión social*.

<https://doi.org/10.1080%2F016502597384613>

Tedesco, J.C. (2018). La educación es la condición necesaria de la justicia social. *Forum Aragón*, nº 13. Octubre.

Vaillant, G., McArthur, C., Bock, A. (2010). Grant Study of Adult Development, 1938-2000, <https://doi.org/10.7910/DVN/48WRX9>, *Harvard Dataverse*, V4, UNF:6

Correspondència amb l'autor: *Vicens Arnaiz*. E-mail: vicens.arnaiz@gmail.com